

послуже као значајан прилог тврђњи да је револуција у Југославији 1941—1945. једна од најпосмијих међу до сада извршеним у свијету уопште. О томе на свој начин говоре листови који су излазили за то вријеме у Црној Гори (*Омладински покрет*, *Саопштења*, *Народна борба*, *Ријеч слободе*, *Наша жена* и многи други) које су издавале мање и веће војне јединице кад год је то и крајњи предак између борби допуштао.

Партизански знаци и печати у потпуњују објављену изворну документацију.

Ни за моменат није превиђена руководећа улога Партије и њене укупне активности на свим поприштима борбе за сламање окупатора и његових сарадника и отварање перспектива за бољи живот у сјутрашњици. О њој као крупном чиниоцу историје и најпуним изразу снаге народа у његовим најтежим данима најрјечитије говоре све припреме предузете за његову организовану борбу, за њено непрекидно про-

ширивање и продубљивање, и све што је благодарећи томе било остварено на путу ка слободи у најпуним смислу ове ријечи.

Изложени документи су и погресна оптужба против поробљивача и назадних снага које су му у земљи служиле и које је требало огромним напорима и потцима крви народне заувјек уништити.

Иако ово добродошло издање има извјесних мањкавости (грешке у неким датумима, легендама фотграфија, одређивању неких мјеста, навођењу ранијег занимања истакнутијег борца, затим непотпуност података у тексту, недостаци у техничком распореду грађе и др.), оно представља аутентично и изванредно важно свједочанство о борби, жртвама и побједи организованих снага народа. Оно је, уједно, и прилог упошљавању народноослободилачке борбе у Црној Гори као дијела јединствене борбе југословенских народа.

Ђ. Пејовић

Радован Вукановић: НА РАТНОЈ СТАЗИ, Београд 1965.

Књига Радована Вукановића НА РАТНОЈ СТАЗИ представља ауторове ратне записе и сјећања, који обухватају период од априлског рата 1941. до краја априла 1943. године.

Најприје неколико напомена о личности писца. Радован Вукановић је предратни комуниста и прослављени командант из нашег ослободилачког рата и револуције. Почетак рата затекао га је у свом родном крају — Подгорици, односно Липерима. У тринаестојулском устанку учествује као командир чете, потом постаје командант партизанског батаљона, а затим начелник штаба одреда. Средином новембра 1941. учествује у формирању Црногорског одреда за операције у Санџаку и заједно с њим, као један од његових руководиоца (замјеник команданта одреда), учествује у нападу на Пљевља. Приликом

формирања Прве пролетерске бригаде именован је за команданта једног од њених батаљона и у њеном саставу остаје до новембра 1942, када прелази у Четврту црногорску пролетерску бригаду као њен командант, а шест мјесеци касније одлази за команданта Треће ударне дивизије.

О предњем ратном путу писац је забиљежио најважније моменте и саопштио их као своја ратна сјећања. Књига је подијељена на 34 поглавља (348 страна).

Времену проведеном у Црној Гори писац је посветио девет поглавља, што чини трећину књиге. У поглављима о овом периоду приказана је ситуација у нашој земљи уочи априлског рата, затим априлски слом, припреме за устанак, тринаестојулски устанак, непријатељска офанзива, поновни успон народноослободилачког покрета. Своје казивање о Црној

Гори аутор завршава пљеваљском операцијом.

Највећи дио књиге (130 страна) писац је посветио прослављеној Првој пролетерској бригади. То је и разумљиво кад се узме у обзир да је он у периоду о коме пише највећи дио времена провео у њој. У овом дијелу књиге аутор нас упознаје с атмосфером из времена формирања Прве пролетерске, а затим посебно говори о њеном Другом батаљону, о акцијама Прве пролетерске и развојку НОП-а на Романији, о маршу преко Игмана, о непријатељским операцијама у прољеће 1942, о развојку НОП-а у Херцеговини, о великом маршу пролетерских бригада у Босанску Крајину, о борбама око Дувна, Ливна, Аржаног, Петровца, Кључа итд.

Доста простора дато је активности Четврте пролетерске бригаде, која је баш у то вријеме исписивала најљепше странице своје историје. Мислимо на борбе у долини Неретве, на Вилића гумну, на книнском правцу за Ливно и др.

Последњи дио књиге односи се на прелазак преко Неретве и Прења и на бојеве код Невесиња и Гацка.

У цјелини гледано, Вукановићев мемоари приказују наш ослободилачки рат и револуцију на једном ограниченом простору, заправо само на једној „ратној стази“, оној којом је аутор прошао. Из изложеног се види да та стаза није била уска. Аутор се ограничио да изнесе углавном оно што је сам видио и доживио, а дијелом и оно што је сазнао. Он је несумњиво могао бити и потпунији и свеобухватнији, али се, изгледа, плашио да појединим детаљима и „ситницама“ не оптерети књигу, па се задовољио тиме да изнесе само важније догађаје. Начин Вукановићева казивања је лак и једноставан, што омогућава да се књига чита из даха. Вукановићев мемоари имају једну личну, интимну ноту, која их чини живљим и потпунијим. Аутор је у претензијама врло скроман, у

казивању догађаја одмјерен, у приказивању атмосфере врло успјешан, а у портретирању ликова, прије свега својих ратних другова погинулих у револуцији, веома осјећајан и топао.

Вукановићев мемоари посебно представљају значајан прилог потпунијем и свестранијем расвјетљавању народноослободилачког рата и револуције у Црној Гори у 1941. години. То у првом реду важи за период припрема за устанак, као и за развој народноослободилачког покрета непосредно послје непријатељске офанзиве, о чему готово и нема сачуване изворне архивске грађе. Поред тога што даје обиље факата, аутор успјело дочарава атмосферу тог времена: надања, вјеровања, илузије, успјехе, опијеност првим успјесима, окрутност окупатора, искушења, колебања и раслојавања у масама, а затим поновно враћање повјерења.

Вукановићева књига НА РАТНОЈ СТАЗИ истовремено је и значајан прилог историји Прве и Четврте пролетерске бригаде. Говорећи о тим јединицама писац не заборавља ни бригаде које им садржејствују. То исто важи и за територијалне партизанске јединице.

Истина, у књизи има и тумачења са којима се савременици неће у потпуности сложити (на примјер, Пљевља, Вилића гумно). Понегдје је промакла и недовољно прецизна формулација. Међутим, мора се одмах рећи да је таквих мјеста заиста врло мало и да она битније не умањују вриједност књиге.

Оваква врста литературе је добродошла. Она ће историчарима знатно смањити оскудност извора, помоћи им у тумачењу појединих догађаја и збивања из нашег ослободилачког рата и револуције. Осим тога, мемоари, као и ратни дневници, дају једну нову димензију — атмосферу, која се не може дочарати на основу шкртих архивских докумената. Књига представља корисно свједочанство о нашем ослободилачком рату и револуцији.

Р. П.